

# AİLENİN GELECEĞİNDE BAĞIMLILIK VE ŞİDDETİN ETKİSİ

Muharrem BALCI, 27 Mayıs 2025

## GİRİŞ

Bağımlılıklar, şiddet ve aile, günümüz toplumlarında birbirleriyle et ve tırnak gibi ilişkiye sahiptir. Bağımlılıklar şiddetin ana unsuru, şiddet de aile birliğinin ortadan kalkmasına neden olan birinci sıra unsur olmaktadır. Bağımlılıklar şiddeti, şiddet de aile birliğinin dağılmasını beslemektedir. Bu yazıda bağımlılıkların ve her tür şiddetin aile birliğine etkilerini, ailenin dağılmasına karşı kullanılabilir araç ve yöntemleri inceleyip önerilerde bulunulacaktır. Bağımlılıklarla ilgili sayısal veriler yerine bireysel ve toplumsal zaaflarımızı ve bu zaaflarımızın asgariye indirilebilmesi için gerekli dilin kullanılmasına katkıda bulunulacaktır.

Hepimizin bildiği gibi bağımlılıklarla mücadelenin başlangıç tarihi 20. Asrın başlangıcıdır. Türkiye’de de Yeşilay’ın kuruluş (1-5 Mart 1920) tarihi esas alınmaktadır. Ancak bu mücadele Batı’da, özellikle önce ABD, sonra da Avrupa’da sadece alkolün aşırı tüketimine, Türkiye’de ise alkolün tümünün yasaklanmasına dairdir. 1960’lardan sonra sigara ve daha yakın tarihlerde diğer bağımlılıklar mücadele konusu olabilmıştır. Özellikle 2013-2024 tarihleri arasında kumarla mücadele, hükümetlerin dümen suyunda gitmek aşkına gündeme getirilmemiştir. Ekim 2024’ten bu yana Yeşilay’da yönetim değişikliğiyle kumar/şansoyunları ile mücadele dönemine geçildiği görülmektedir. Bağımlılıklarla mücadelede “hukuk dili”, birkaç sloganik ifade ile başlamış olmakla birlikte devamının geleceğine dair umutlar oluşmaktadır.

Şiddetle mücadelenin tarihi de BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nden (10.12.2045) sonra kadınlara ve çocuklara karşı şiddetin önlenmesine dair sözleşme ve bildirgelerdir. Bunlar arasında İşkenceye ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı Ya Da Onur Kırıcı Davranış Ya Da Cezaya Karşı Sözleşme ile buna dair Bildiri, Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve buna dair bildiri sayılabilir. Bölgesel İnsan Hakları Belgeleri olarak da AB nezdinde düzenlenen İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onur Kırıcı Muamele ve Cezanın Önlenmesi İçin Avrupa Sözleşmesi<sup>1</sup>, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi (İstanbul) Sözleşmesi, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına

---

<sup>1</sup> Uluslararası tüm İnsan Hakları Belgeleri için Bkz: Muharrem BALCI – Gülden SÖNMEZ, *Örnekli Açıklamalı Karşılaştırmalı TEMEL BELGELERDE İNSAN HAKLARI*, Danışman Yayınları, İst. 2001. <https://www.muhamrembalci.com/yayinlar/kitaplar/38.pdf>

Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun<sup>2</sup> sayılabilir. Türkiye bu uluslararası sözleşmelerin hepsinin tarafıdır ve sözleşme ve bildirge hükümlerini ulusal yasal düzenlemelerle korumakta ve uygulamaktadır. İstanbul Sözleşmesinin feshi sadece kâğıt üzerinde kaldığından feshin bir hüküm doğurmadığı aksine Sözleşmenin tüm hükümlerinin yasalarda uygulamada olduğu bu görüşü doğruluyor.

Makale içinde de görüleceği gibi gerek ulusal gerekse uluslararası sözleşmelerde şiddete ilişkin düzenlemeler olmakla birlikte bağımlılıklara dair bir sözleşme veya bildirge yoktur. Özellikle de kişinin kendine zarar vermesine ilişkin hiçbir hüküm taşımamaktadırlar.

Makalede bağımlılıklar ve şiddet üzerine açıklama ve tespitler, aralarındaki ilişki, bu ilişkinin aile üzerindeki etkileri ve sorunlara ilişkin öneriler açıklanıp tartışmaya açılacaktır.

## BAĞIMLILIKLAR

Genel anlamı ile bağımlılık; bir nesneye, kişiye, ya da bir varlığa duyulan önlenemez istek veya bir başka iradenin güdümü altına girme durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu durum her ne kadar bireyin özgür iradesi ile başlamış ise de bireyin özerkliği zaman içinde ortadan kalkmakta, daha önce dağarcığında bulunmayan yeni tür tutum ve davranışlar edinmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla problem bireyle sınırlı kalmamakta, onun geldiği aileyi, yaşadığı sosyal çevreyi ve nihayet toplumu da belli bir süreç içerisinde mutlaka etkilemektedir.<sup>3</sup>

Bağımlılıklar, henüz hayatlarının baharındaki çocuk ve gençleri olumsuz etkilemesi, yaygınlığının korkutucu boyutlara gelmesi ve telafi edilemeyecek sonuçlara sebep olması nedeniyle yüzyılın en önemli sağlık, hukuk ve sosyal sorunu haline gelmiştir. Uyuşturucu maddelere ve değişik tür bağımlılıklara esir olmak, sadece bugünü değil geleceği de ipotek altına alan bir felaket ve bir insanlık suçu olarak karşımıza çıkmaya devam etmektedir. Sadece bireyler değil ülkemizin ve dünyanın tamamı tamiri imkânsız zararlarla karşı karşıya kalmaktadır.<sup>4</sup>

---

<sup>2</sup> İstanbul Sözleşmesi ve 6284 s. Kanun için Bkz. Muharrem BALCI, *İSTANBUL SÖZLEŞMESİNDEN İNSANİ VE AİLEYİ KORUMAK*, Pınar Yayınları, İst. 2020, 1. Baskı.

<sup>3</sup> Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu Raporu, 30.1.2014, *Madde ve Diğer Bağımlılıklar ile Mücadele Kapasitesinin ve Bu Bağlamda Türkiye Yeşilay Cemiyetinin Değerlendirilmesi*, <https://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/alintilar/370.pdf>. (Bağımlılıklarla ilgili bilinen en mufassal rapor bu rapordur. M. Balcı.

<sup>4</sup> BAĞDER, *BAĞIMLILIKLARLA MÜCADELEDE AİLE REHBERİ*, s. 7, <https://www.muhammedbalci.com/yayinlar/kitaplar/302.pdf>

Türkiye Cumhuriyeti'nin son dönem hükümetleri bağımlılıklar konusunda sadece sigara ve alkolü ele alarak dünyadaki diğer örneklerine oranla (1910-1913) daha iyi bir mücadele zemini bulmuş ve başarılı sayılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) dönemin Başbakanı nezdinde Türkiye'nin sigarayla mücadelesine ödülleri takdim etmiştir.<sup>5</sup> 2010 yılına kadar bağımlılıklarla mücadele, sadece sağlık dilinin kullanılması suretiyle tek tek her biriyle mücadele şeklinde olmuş, hukukun gerektirdiği topyekûn mücadele anlayışı geliştirilememiştir.

Tüm bağımlılıklar yönünden konuyu ele aldığımızda, sadece sağlık boyutunun bağımlılıklarla mücadelede yeterli olamayacağı görülmektedir. Bugün dünyanın en büyük tehlikesi nükleer savaş değil, bağımlılıklardır. Nükleer savaşın tarafları vardır ve karşılıklı caydırıcılık içermektedir. Bağımlılık üreticilerinin karşısında sadece tek tek birey iradeleri vardır ki bu iradeler de,

- Açık veya subliminal görüntüler ve reklamlarla,
- Bağımlılıklara perdelenen eğlencelerle,
- Oluşturulan masumiyet algılarıyla<sup>6</sup> çökertilmektedir.

O halde yeni bir söylem bulmak gereklidir.<sup>7</sup>

### **Bağımlılıklarla Mücadelede Hukuk Dili**

Hukuk hayatın kendisidir. Her eylem ve olay hukuki sonuç doğurur ve hak kavramının çoğulu olarak bir *düzeni* ifade eder ki buna *hukuk düzeni* denmektedir. O halde hukuk dili kullanmadan sadece sağlık dili kullanarak bağımlılıklarla mücadele edilemez. Hukuk düzeninde esaslı unsurlar olarak konuya ilişkin kurallar vardır:

- İnsanın kendine zarar verme özgürlüğü yoktur. (TMK m. 23)
- İnsanlığı bağımlılaştırmak köleleştirmektir.
- Köleleştirmek insanlık suçudur.
- Her türlü insanlık suçu insanlık onurunu ortadan kaldırır.

---

<sup>5</sup> DSÖ, *tütün ile mücadelede Türkiye'yi örnek gösterdi*. <https://www.saglik.gov.tr/TR,2774/dso-tutun-ile-mucadelede-turkiye-yi-ornek-gosterdi.html>

*Dünya Sağlık Örgütü'nden Erdoğan'a 'sigara' ödülü*, <https://www.patronlardunyasi.com/dunya-saglik-orgutunden-erdogana-sigara-odulu>

<sup>6</sup> Muharrem BALCI, Masumiyet Algısına Karşı Farkındalık/Bağımsızlık Manifestosu. <https://www.muharrembalci.com/yayinlar/tebligler/167.pdf>

<sup>7</sup> Muharrem BALCI, *Hak-Adalet-Özgürlük-Meşruiyet Temelinde Bağımlılıklarımız*, <https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerV/603.pdf>

Dolayısıyla bağımlılıklara karşı yeni bir “hukuk söylemi” ihtiyacı vardır. Burada en büyük handikap küresel aktörlerin bağımlılık üretmesi, devletlerin de bu üretim karşısındaki acziyetleridir. Ulusal çıkarlar adına vergi toplama alışkanlığı ve menfaati devlet aklı yerine ikame edilmiş olup bağımlılık üreticiliği devlet politikası haline getirilmiştir. Özellikle son yıllarda şansoyunları/kumarın 18+ olmasına rağmen reklamlarla teşvik edilmesi devlet politikası halini almıştır. “Ne ki yasalarla güvence altına alınmıştır, o bir devlet politikasıdır” derken şimdi “Ne ki her tür bağımlılığın yayılmacılığına izin verilmiştir, o artık devlet politikasıdır” denir oldu.

Bu tespitlere göre Türkiye’de bağımlılıklarla mücadele, sağlıklı bir zeminde yapılmadığı gibi sağlıklı bir dil de kullanılmamaktadır. Burada devlete önemli görevler düştüğü kadar, devlet gibi kar-zarar hesabı yapmayan sivil toplum kuruluşlarımıza önemli görevler düşmektedir.

### *İnsanın Kendine Zarar Verme Özgürlüğü Yoktur*

Yaşama hakkının bütün boyutları ile kullanılabilmesi için önce bireyin bir bütünlük içinde dünyaya gelmesi, sonra bu bütünlüğün geliştirilmesi, sonra da bu bütünlüğe -kamu yararı için bile olsa- sınırlama getirilememesi gerekmektedir. Buna göre yaşama hakkı beden bütünlüğünün korunmasını gerektirir. Bu da insanın önce kendisine karşı korunmasını sağlamayı gerektirir. Kişi bizzat kendisi bile, yaşamına, yaşamını sağlıklı bir şekilde sürdürme olgusuna zarar verecek bir eylemde bulunamaz, intihar edemez, herhangi bir organını satamaz, bedeni üzerinde deneylere ve ötenaziye izin veremez. Hak sahibinin bu konudaki rızası, bu işlerin yapılmasına meşruluk kazandıramaz. Ancak, yirminci yüzyıl fikir(!) akımları “bireyin tercih özgürlüğü” gibi süslü ifadelerle yaşam hakkının dokunulmazlığını sabote etmiştir. Bu ise insanın onurlu yaşam mücadelesine yapılmış en büyük ihanettir. Yaşam hakkı, kimsenin tercihine bırakılmayacak kadar önemli ve hayatidir. Zira yaşam hakkının uzantısı olan diğer bütün hakların korunması bu hakkın korunmasına bağlıdır. İnsan yaşamını sadece haz aldığı ve fayda sağladığı oranda değerli kabul eden materyalist bakışın hezeyanları, yaşam hakkını dokunulabilir kılarak insanlığa en büyük ihaneti gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda yaşamını acılar içinde sürdürmek istemeyen biri intiharı/ötenaziyi tercih edebilir, bebeğinin sakat doğacağı endişesi ile kürtaşı, topluma fayda sağlamadığı ve hatta topluma yük olduğu gerekçesi ile bütün engellilerin öldürülmesini tercih edebilir. Üstün ırk yaratma/öjeni çalışmaları bu görüş ile olumlanabilir. Acıların dinmesi için uyuşturucu kullanımı tercih sebebi olarak düşünülebilir. Sıkıntı ve kederimizi sınırsız alkol ve sigara ile savuşturmak bir tercih sebebi olabilir. İnsanoğlu öteden beri kendi canını, malını ve hatta kendisine ait olmayan malları dışarıdan gelecek müdahalelere karşı koruma amacını “mal, canın yongası” olarak kabul etmiş, hukuk normları

oluşturmuştur. Bununla birlikte insan, kendi fiilleri ile kendi sağlığına ve hatta neslinin sağlığına zarar verici faaliyetleri de çoğu zaman “özgürlük” şemsiyesi altında barındırmış ya da resmi makamlarca verilen “ruhsat”larla ahlakilik tartışmasını bertaraf etmiştir.<sup>8</sup>

### *Kitlesel Yok Etme Projeleri*

Saydığımız bütün bu vakıalar, kitlesel bir yok etme projesinin ürünüdür. Tercih hakkı, yaşam hakkının önüne geçirildiği takdirde, bütün bu tehlikeler ile de karşı karşıya kalmamız kaçınılmaz görünüyor. Küresel bir krize dönüşmüş olan sigara, nargile, alkol, uyuşturucu tüketimi ve kumar bireysel tercih özgürlüğü olarak değerlendirildiğinden, bu tercih özgürlüğü insanlık için ölümcül tehlike haline gelmiştir. Oysa kimsenin yaşamını sağlıklı bir şekilde sürdürmesine zarar verecek bir eylemde bulunamayacağı gerçeği dikkate alındığında birey ve toplum bu tehlikelere atılmaktan da kurtulmuş olacaktır. Uyuşturucu madde satışı ve temininin pek çok ülkede suç olmaması, kullanımının bazı ülkelerde ve bazı bireylerde suç teşkil etmemesi, yine batılı materyalist algının bir neticesidir. Sigara, alkol ve hatta uyuşturucu madde kullanımının, kumar oynamanın ve oynatmanın meşruiyet kazanması ancak yaşam hakkının kutsallığı tezi ile önlenebilecek ve anayasal güvence altına alınan bu hakların dokunulmazlığı ancak bu şekilde sağlanabilecektir. İşte bu *hukuk dilidir*.

Uluslararası Ceza Mahkemesini kuran Roma Statüsü’nün 7/1 maddesi; “İnsanlığa karşı suçlar” herhangi bir sivil topluluğa karşı geniş çapta veya sistematik bir saldırının bir parçası olarak işlenen eylemler içinde “köleleştirme”yi de saymaktadır. İnsanların iradelerini zaafa uğratarak bağımlılaştırmak, günün belli saatlerinde kendilerine zarar verecek, hatta yaşamına kısa veya uzun vadede zarar verecek her madde veya davranış bağımlılarını iradesiz varlıklar haline getirdiğinden Roma Statüsü kapsamında köleleştirmedir. Dolayısıyla bu bir *İnsanlık Suçu*’dur.<sup>9</sup>

### *Suçun Unsurları*

Bir fiilin suç teşkil edebilmesi için kanuni unsur, maddi unsur, hukuka aykırılık ve manevi unsurun gerçekleşmesi gerekir.

1. Kanuni Unsur (tipiklik). İşlenmiş bir fiilin ceza kanununda düzenlenen suç tanımına birebir uygun olması halidir. Buna tipiklik de denir. Örneğin, uyuşturucu imal veya ticareti suçunun

---

<sup>8</sup> Muharrem BALCI, *Bağımlılaştırma-İnsanlık Suçu İlişkisi*, <https://www.muhamrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerV/608.pdf>

<sup>9</sup> Muharrem BALCI, a.g.m.

gerçekleşmesi için, TCK 188. Maddesinde belirlendiği gibi, failin uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak imal, ithal veya ihraç etmiş olması gerekir.

2. Maddi Unsur (hareket/fiil). Suçun meydana gelebilmesi için failin bizzat kendi iradesiyle, bir başka ifadeyle herhangi bir iradeyi ifsad eden etken olmaksızın, bir fiil işlemesi gerekir.

3. Hukuka Aykırılık Unsuru. Failin fiilinin suç sayılabilmesi için, fiilin hukuk düzenine aykırı olması gerekir.

4. Manevi Unsur. Suçun manevi unsuru, kanuni tipikliğe uygun hukuka aykırı fiilin failinin suçu bilerek ve isteyerek yapmış olmasıdır. ‘Kusursuz suç ve ceza olmaz’ evrensel ilkesi böylece suçu oluşturan unsurlara yansıtılmıştır. Failin fiili, yukarıda sayılan tüm unsurları taşısa bile, failin kastı yoksa manevi unsur yokluğu nedeniyle kişinin eylemi cezayı gerektirmeyecektir. Taksirle işlenmiş fiillerden dolayı öngörülen cezalar istisnadır. Bağımlılık üreticilerinin, bağımlılaştırarak insanları kendilerine köle haline getirdiklerini bilmedikleri veya istemedikleri iddia edilemez. Tıp, bu konuda en önemli kaynaktır. Hukuk düzeni de tıbbi destekleyen meşru bir kaynaktır. Dolayısıyla ceza hukuku (bedenen ve onura verilen zarar) bakımından insanlığa karşı suç oluşmuştur.<sup>10</sup>

Bağımlılık üreticiliği kapsamında, uyuşturucu ticaretinin, alkol ve sigara üretimi ve satışının, kumar/şans oyunları oynatılmasının insanlığa karşı suç olarak kabul edilip yargılanması için Türkiye’nin Roma Statüsü’ne taraf olması beklenmemelidir. Bahsi geçen suçların yaşam hakkını ihlal ettiği aşikârdır. Yaşam hakkının ihlalini düzenleyen maddeler uyarınca bu fiiller insanlığa karşı suçlar kapsamına dâhil edilebilir. Burada önemli olan, TCK’da suç olarak tanımlanan bu fiillerin insanlığa karşı suçlar kapsamına alınmasıdır. İnsanlığa karşı suçların ayırt edici özelliği, insan haklarının büyük ölçüde ihlalinin, uluslararası barış ve güvenliği tehdit edici ve uluslararası suçları teşvik edici bir niteliğe sahip olmasıdır. Tüm suçların oluşması için aranan -suçun maddi ve manevi unsurları- insanlığa karşı işlenen suçlar kapsamında bağımlılık üreticiliği fiillerinde de mevcuttur. Suçun maddi unsuru yaşam hakkının ihlal edilmesiyle ortaya çıkan bedenen verilen zarar, manevi unsuru da diğer insanlığa karşı suçlarda ortak kast olan *insan onuruna* verilen zarardır. Bağımlılık üreticiliği, insan bedenine ve onuruna karşı işlenmiş suç olması bakımından hem uluslararası hem de ulusal düzeyde insanlığa karşı suç kategorilerine dâhil edilmelidir.<sup>11</sup>

---

<sup>10</sup> Muharrem BALCI, a.g.m

<sup>11</sup> Muharrem BALCI, a.g.m

Burada bir yanlış anlamaya fırsat vermemek adına kısa bir açıklama gerekir: Kanunilik ilkesi gereğince fail aleyhine kıyas yasağı vardır. Hukukta kıyas, kanunda boşluk bulunması halinde bu boşluğun benzer hukuk kuralı ile doldurulmasıdır. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 2. maddesinin 3. Fıkrası kıyas yasağı getirmektedir. Önerimiz kıyas değil, TCK'da insanlığa karşı suçlar kapsamında yaşam hakkının her türlü ihlali ile ülkemizde ve dünyada her yıl yüzbinlerce, milyonlarca insanın öldürülmesine, köleleştirilmesine, engelli hale getirilmesine neden olan bağımlılık üreticiliğinin insanlığa karşı suçlar kapsamına alınmasıdır. Böylece yaşam hakkının ihlali fiilleri ağırlıklı yaptırımlara bağlanmış ve caydırıcılık unsuru gerçekleştirilmiş olacaktır. Bu konuda, açık bilgilendirme ve taleplerimize rağmen, konuya ilgi göstermeyen Ceza Hukuku hocalarının, rehabetlerinden ve risk almamalarından dolayı kınanmaları gerektiği de not edilmelidir.<sup>12</sup>

#### *Bağımlılaştırma/Köleleştirme/Siyasi Proje*

Bağımlılık, toplumların hayatını alt üst eden bir veba salgınıdır. Büyük devletlerin de desteğiyle uluslararası sermaye şirketlerinin güçlerine güç katmak, daha fazla söz sahibi olmak için “öteki toplumlara” savaş açtığı siyasi bir projedir. Projenin amacı, toplumları; vicdanları körelmiş, bedenleri çürümüş, beyinleri uyuşturulmuş, cepleri boşaltılmış, çocukları çalınmış, aileleri dağılmış, suç işleyen, sorgulamayan, çözüm üretmeyen, mücadele etmeyen, haksızlığa ve zulme isyan etmeyen sürüler haline getirmektir. Bağımlılığın “onsuz yapılamaz” şeklinde tanımlanmasıyla, *köleleştirme* ifademizin isabetli olduğu görülmektedir. Uluslararası zehir tacirlerinin, insanların gözünün içine baka baka onları sömürebilmesi, onsuz yapılamaz olana duyulan yakınlıkla, başka bir ifadeyle bağımlılıkla, bağımlılık-kölelik ilişkisiyle ifade edilebilir. Maalesef bağımlılar, madde ve davranışsal bağımlılık üreticilerinin kölesi haline getirilmiştir. Seküler hukukta kölenin hukukundan bahsedilemez, zira köle, efendisinin nezdinde kullan-at tipinde bir eşyadır, içine katılan binlerce katkı maddesi ile bir markadan diğerine deplase edilen iradesiz tüketim makinesidir. Kölenin efendisi karşısında onurunun da olmadığı kabul edilir. Kölenin işi sadece efendisini onurlandırmaktır. Peki, çocuklarının rızkını, onları öksüz-yetim bırakmak ve onlara kötü örnek olmak pahasına efendilerinin eline verenlerin, kendilerini köleştirenler nezdinde onurlarından bahsedilebilir mi?<sup>13</sup>

#### *Türkiye Cumhuriyeti İnsanlığa Karşı Suç işlemiştir*

---

<sup>12</sup> Muharrem BALCI, a.g.m

<sup>13</sup> Muharrem BALCI, a.g.m

Türkiye Yeşilay Cemiyeti'nin 169. Döneminin (2010-2012) ilk 6 ayında, bağımlılık yapan madde üreticilerinin insanlığa karşı suç işledikleri seslendirilirken, aklıselim, Sağlık Bakanı Sayın Recep AKDAĞ'ın açıklamasıyla çıkagelmişti. Ulusal Öğrenci Konseyi'nin 2011 yılında 'Dumansız Kampüs Projesi'nin tanıtım etkinliğinde, İstanbul Şişli Cevahir Otel'de Kızılay ve Yeşilay Genel Başkanlarının plaketle onurlandırıldıkları anda bini aşkın öğrenci topluluğuna hitaben, Yeşilay'ın söylemini noktası virgülüne tekraren dillendirmişti:

*“Bu devlet yıllarca tekelinde tuttuğu sigara ve alkolün satışını teşvik ederek, reklamını yaparak, özendirerek, gençlerimizi ve çocuklarımızı bağımlı hale getirerek; asker ocağında içen içmeyen her askere mecburi bir kilo sigara vererek (almamak emre itaatsizliktir) İNSANLIĞA KARŞI SUÇ İŞLEMİŞTİR”*

### **Bağımlılıkların Aile Üzerindeki Etkisi**

Bağımlılıklar, bireyin belirli bir maddeye ya da davranışa olan kontrolsüz ihtiyacı olarak tanımlanabilir. Tıbbın bağımlılıklar konusunda geldiği son teşhis *“bağımlılıkların bir beyin hastalığı olduğu”*dur.

Alkol, uyuşturucu, kumar, teknoloji gibi bağımlılıklar/hastalıklar bireyler üzerinde olduğu kadar aile üzerinde de bazı önemli etkiler oluşturur:

1. **Maddi Zorluklar:** Bağımlılıklar genellikle lüzumsuz harcamaları ve borçlanmaları gerektirir. Aile bireyleri arasında tartışmalar ve güvensizlikler oluşur.
2. **Duygusal Yıpranma:** Bağımlı birey, ailesinden uzaklaşarak aile içinde sevgi ve güven kaybına neden olabilir.
3. **Rollerin Değişmesi:** Ebeveynlerin bağımlılık nedeniyle sorumluluklarını yerine getirememesi, çocukların veya diğer aile üyelerinin ekstra yük üstlenmesine neden olabilir.

### **ŞİDDET**

Öncelikle şiddet ve türleri üzerinde durmak gerekir.

Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından, “fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” durumu olarak tanımlanmaktadır.<sup>14</sup>

---

<sup>14</sup> Oğuz POLAT, *Şiddet (Violence)*, <https://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/alintilar/2005.pdf>

### *Şiddetin Muhatapları*

1. Kadınlar. 2. Çocuklar. 3. Yaşlılar. 4. Akranlar. 5. Kardeşler. 6. Arkadaş ve Partnerler. 7. Engelliler. 8. Mülteciler. 10. Kişinin kendisi.

### *Şiddet Türleri*

Şiddet tipine göre yapılan sınıflamada 5 tür şiddet görülmektedir:

1. Fiziksel şiddet 2. Cinsel şiddet 3. Duygusal şiddet 4. Ekonomik şiddet 5. Siber şiddet.<sup>15</sup>

Bu şiddet türleri aile bireyleri arasında ciddi sonuçlara neden olabilmektedir. Şiddet türleri makalenin boyutunu aşmamak adına burada etraflıca işlenmeyecek, şiddetin aile içindeki etkisi, bağımlılıklarla birlikte ele alınacaktır.

### *Şiddetin Aile İçindeki Olası Etkileri:*

1. *Korku ve Güvensizlik:* Şiddet, aile bireylerinin kendilerini güvende hissetmelerini engelleyerek korku dolu bir ortam yaratır.
2. *Psikolojik Hasar:* Özellikle çocuklar, aile içi şiddete maruz kaldıklarında, uzun vadeli travma ve psikolojik sorunlar yaşayabilirler.
3. *Bağımsızlık Kaybı:* Şiddet uygulayan tarafın, ekonomik ya da sosyal bağımlılık yaratması, diğer bireylerin özgürce karar vermesini engelleyebilir.

### **Bağımlılıklar ve Şiddet Arasındaki Bağlantı**

Bağımlılıklar ve şiddet genellikle birbiriyle çakışır ve birbirini tetikler, besler. Örneğin, alkol ya da uyuşturucu bağımlılığı olan bireylerde, şiddet eğilimlerinin artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Bağımlı bireylerin, öfke kontrolü zorlukları ve empati eksiklikleri nedeniyle aile bireylerine yönelik fiziksel ya da duygusal zarar verme eğilimi göstermesi olasıdır. Her gün üçüncü sayfa haberleri aile içi şiddetle dolu olup genellikle bağımlı kişiler tarafından bu cinayetlerin işlendiğine şahit olmaktayız. Bağımlılıklarla mücadelede genellikle şiddet unsuru gözardı edilmekte veya gereken önem verilmemektedir. Şiddet ile mücadelede de genellikle bağımlılıklar es geçilmektedir. Elbette bu eksikliğin altında yatan sebeplerden önemlisi, toplumun bazı kesimleri tarafından dışlanmamak ve hedef olmamak düşüncesidir. Fakat sorumsuz sorumluların bu gafletleri bağımlılıklarla mücadelede bir değer ve engel

---

<sup>15</sup> Oğuz POLAT, a.g.m.

oluşturmamalıdır. Aksi hal hem birey hem toplum hem de toplumun çimentosu ailenin geleceğini karartmaktadır.

Bağımlılık ve şiddet arasında çift yönlü bir ilişki vardır. Aile geçmişinde şiddet öyküsü olan bireylerde bağımlılık riski artabildiği gibi bağımlılık da şiddeti ve şiddet davranışlarını artırabilir. Alkol, madde kullanım bozukluğunun olması şiddet davranışını belirgin olarak artırır. Bağımlı bireylerin çocuklarının diğer çocuklara nazaran daha fazla bağımlı olmaya meyilli olduklarına dair de bir bilgi var. İskoçya'da yapılan bir araştırmaya göre, uyuşturucu bağımlısı annelerin bebekleri, altı aylıkken gelişim sorunları ve görme bozuklukları yaşıyor.<sup>16</sup> Aynı şekilde bazı çocuklar bağımlı anne-baba nazarında ikinci planda kalırlar. Bu çocuklar hem varlıklarını hatırlatmak hem de evde yaşananları protesto etmek için ciddi davranış sorunları da gösterebilirler. Karşıt olma-karşı gelme bozukluğu, risk alma, suç işleme ya da şiddete yönelik eğilimler, yalan söyleme, hırsızlık, evden veya okuldan kaçma ve alkol madde kullanımı gibi ciddi davranışsal bozukluklar göstermektedirler.<sup>17</sup>

Çocukluğunda bağımlılık nedeniyle şiddet gören bireylerin ileride şiddet uygulayan kişilere dönüşme olasılığı da fazladır. Çocuk, ailede rol model aldığı davranışları ilerleyen süreçte kendi ailesini kurduğunda da yansıtabilmektedir. Özellikle stres ya da zorlu bir anda, duygu düzenleme becerileri, öfke ve stres ile başa çıkma gibi duygular öğrenilmediğinden ya da yetersiz olduğundan öfke, şiddet ve benzeri davranışlar daha yoğun bir şekilde ortaya çıkmaktadır.<sup>18</sup>

### **Aile Dinamiklerini Onarmak ve Desteklemek**

Bağımlılıkların ve şiddetin aile ilişkileri üzerindeki etkisini azaltmak ve sağlıklı bir aile ortamı yaratmak için şu adımlar atılabilir:

1. Profesyonel Yardım Almak: Psikolojik danışmanlık ve terapiler, bireylerin sorunlarını tanıması ve çözüm yolları bulması için etkili bir yoldur.
2. Eğitim ve Farkındalık: Aile bireylerinin bağımlılıkların ve şiddetin etkileri hakkında bilinçlenmesi, sorunun erken fark edilmesini sağlayabilir.

---

<sup>16</sup> 'Uyuşturucu bağımlılarının bebekleri sorunlu doğuyor'  
[https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/01/150101\\_uyusturucu\\_bagimlisi\\_bebek](https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/01/150101_uyusturucu_bagimlisi_bebek)

<sup>17</sup> Bağımlı Ebeveyn Çocuğun Tüm Yaşamını Etkiliyor, <https://www.yesilay.org.tr/tr/makaleler/bagimli-ebeveyn-cocugun-tum-yasamini-etkiliyor>

<sup>18</sup> a.g.m.

3. Toplumsal Destek Mekanizmaları: Sosyal hizmetler, destek grupları ve sivil toplum örgütleri, ailelerin sorunlarla başa çıkmasında önemli rol oynar.
4. Yasal Koruma: Aile içi şiddet vakalarında, yasal mercilere başvurmak ve gerekli koruma önlemlerini almak hayati önem taşır.

### ***Bağımlılıklar - Şiddet İlişkisinde Hukuk Dili***

Bağımlılıklar ve şiddet, aile ilişkilerini derinden sarsan ancak önlenabilir sorunlardır. Hem bireylerin hem de toplumun bilinçlenmesiyle, bu sorunlarla daha etkili bir şekilde mücadele edilebilir. Sağlıklı bir aile yapısı, sağlıklı bir toplumun temelidir. İşte burada sağlık dilinin yanı sıra hukuk dili gereklidir. Toplumda bireylerin kendi leh ve aleyhine olanları (fıkıh) bilmesi için hukukun kılcal damarlara kadar yaygınlaştırılması gerekir. Ana okulundan en üst seviye eğitim-öğretim kurumlarına kadar hukuk bilgisi ve mantığı yaygınlaştırılmalıdır ki bireyler ailenin, aile içi iletişimin, dolayısıyla kendilerinin ve toplumlarının geleceğine dair bilgi ve umutla donanım sahibi olsunlar.

Şiddetle ilgili çalışmalarda alkol ve maddenin yanı sıra oyun, internet ve kumar gibi davranışsal bağımlılıkların sıklığı öne çıkmaktadır. Özellikle şiddet gören kadınlar bir süre sonra şiddetle başa çıkma mekanizması olarak bağımlılık problemi geliştirebiliyor.<sup>19</sup> Sonuçta eşler arasındaki bağımlılığa bağlı bu olumsuzluklar cinayete varan sonuçlara ulaşabiliyor. Her türlü haksız fiil hukukun konusu olduğuna göre burada da aile içi şiddeti önleyerek ailenin geleceği için, hukuk dili oluşturmak ve hukuka uygun kurumları düzenlemek zorunluğu vardır. Aşağıda bu konuda önerilerimiz bulunmaktadır.

## **ÖNERİLERİMİZ**

### **1. Türkiye Yeşilay Cemiyeti Anayasa Değişikliği Teklifi (11 Ocak 2012)**

Türkiye Yeşilay Cemiyeti olarak Anayasamızın 12, 17, 28, 56, 58/2. Maddelerinde değişiklik önerileri olmuştu.<sup>20</sup> Öneriler ilgili kurumlara yazılı olarak ve bizzat görüşmelerle iletilmişti. Ancak herhangi bir gelişme olmadı. 2012'den sonra Cemiyet bu tür hukuki konularda herhangi bir adım atmadığı gibi bazı bağımlılık üreticilerine açılmış davaları da maalesef takip etmeyerek düşürmüştür.

---

<sup>19</sup> *Bağımlılığın ve Şiddetin Doğasında Ortak ve İç İç Faktörler Vardır*, <https://www.yesilay.org.tr/tr/makaleler/bagimlilikin-ve-siddetin-dogasinda-ortak-ve-ic-ice-faktorler-vardir>

<sup>20</sup> *Türkiye Yeşilay Cemiyeti Anayasa Değişikliği Teklifi*, 11 Ocak 2012. <https://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/alintilar/1061.pdf>

- Anayasanın 12. Maddesine “Kimsenin kendi vücut bütünlüğüne ve onuruna zarar verme özgürlüğü yoktur” ibaresinin eklenmesi gerekir.
- 17. Maddesine, Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir, ifadesinden sonra gelmek üzere, “Herkes bu haklarının korunmasını ve geliştirmek için uygun imkânların sağlanmasını isteyebilir” hükmü eklenmelidir.
- 28. maddesine, “Basın ve yayın organlarınca uyuşturucu, alkol, tütün mamulleri, kumar, şans oyunları ve benzeri zararlı maddelerin kullanılmasını özendirici yayınlar ve reklamlar yapılamaz. Bu yayınlarının engellenmesi basın hürriyeti hakkının kısıtlanması anlamına gelmez” hükmü eklenmelidir.
- 58/2. Maddesi, “Devlet *her yaştaki insanını özellikle de* gençleri tütün mamulleri ve alkol *bağımlılığından*, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar, *fuhuş* ve benzeri kötü alışkanlıklardan, *ekran, teknoloji, sosyal paylaşım, internetin amaç dışı veya ahlak ve adaba, hukuka, sağlığa aykırı* kullanımından ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır” şeklinde yeniden düzenlenmesi gerekir.

Tekliflerin temelinde “bireyin kendisine karşı sorumluluklarının” bulunduğu vurgusu vardır. Kimsenin kendine zarar verme özgürlüğü yoktur” evrensel kuralının başta Anayasa olmak üzere tüm yasal düzenlemelerde esas alınması gerektiği; hukuk dili ve hukukun yaygınlaştırılması, etkinleştirilmesi, insan ve toplum sağlığı ve de onuru için olmazsa olmazdır.

Temel Hak ve Hürriyetlerin bu şekilde güvence altına alınması kişilerin bu hakları koruma ve geliştirmesi hakkını da beraberinde getirmelidir. Oysa “Kişinin dokunulmazlığı, maddî ve manevî varlığı” başlığı altında kişinin yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğunun söylenmesi bu hususta yeterli değildir. Birey bu temel haklarını korumak ve geliştirmek hususunda yalnız bırakılmaktadır. Bu sebeple kişinin temel haklarını korumak ve geliştirmek için ilgili kurum ve organlardan yardım talep etmesine de imkân sağlanmalıdır.

## **2. Bağımlılıklara karşı Topyekûn Mücadele**

Ülkemizde ve dünyada bağımlılıklara karşı eklettik ve palyatif bir mücadele sergilenmektedir. Batı’da uyuşturucu madde hariç tüm bağımlılık yapıcı maddeler ticari meta, üretim, pazarlama ve satışı da ticari işlev olarak kabul edilmektedir. Bir farkla ki sadece aşırı kullanımına karşı bir mücadele vardır. Türkiye’de de resmî kurumlarda da bu anlayış mevcuttur. Hatta yıllarca devlet tekelinde üretim, pazarlama ve satışı yapılarak “insanlığa karşı suç işlenmiştir. Bugün de

özelleştirmeler eliyle davranışsal bağımlılıkların reklamı ve satışı yaş sınırlaması (sınırlamada fiili imkânsızlık hali bulunmaktadır) olmaksızın serbesttir.

Bağımlılığın bir beyin hastalığı olduğu kabulünden sonra artık her biri ile ayrı ayrı mücadele yöntemi önemli bir zafiyettir. Palyatif, eklektik mücadele yöntemlerinin hiçbir sonuç vermediği görülmesine rağmen bunda ısrar edilmesini anlamak mümkün değildir. Kasıtlı hareket edildiği varsayılmasa da sonuç böyle tezahür etmektedir.

### **3. Tedavi ve Bakım kurumlarının Çoğaltılması ve niteliklerinin Artırılması**

Öncelikle bağımlılığın farkına varılması ve çözülmesi konusunda destek alınmasının yararlı olduğunda ortak kanaat mevcuttur ancak yeterli değildir. Bağımlılık bireysel olduğu kadar bir aile hastalığıdır. Şiddet eylemlerine bakıldığında da en çok aile içinde ve zayıf unsur olarak kadına ve çocuğa karşı uygulandığı görülmektedir. O halde bağımlılıklarla mücadele özellikle de 2025 yılının “Aile Yılı” olarak kabulüyle birlikte bir aile içi ve toplum sağlığı sorunu olarak algılanmalı, buna göre tedbirler alınıp kurumlar oluşturulmalıdır. Kurumlarda görev alan personel sayısı ve niteliği de artırılmalıdır. Dolayısıyla tek bir alanda değil süreci etkileyen tüm alanlarda psikolog, psikiyatr, sosyal hizmet uzmanı gibi çeşitli uzmanlarla iş birliği içinde ve multidisipliner bir bakış açısıyla çalışılmalıdır.<sup>21</sup>

### **4. Zorunlu Sertifikalı Bağımlılık-Şiddet ve Aile Eğitimi**

Türkiye Yeşilay Cemiyeti 2010-2012 döneminde, TBMM’de bir “*Yeşilay Grubu*” oluşturmaya çalışmıştır. Çok sayıda milletvekili bu Gruba dahil olmuş ve başarılı görüşme ve çalışmalar yapılmıştır. Yeşilay, bu çalışmalar sırasında TBMM üyelerine bir öneri hazırlayıp sunmuştur. Önerinin başlığı “*Zorunlu Sertifikalı Bağımlılık-Şiddet ve Aile Eğitimi*” idi.

Öneri, zorunlu sürücü eğitimi ve sürücü belgesi (ehliyet) uygulamasını örnek almaktaydı. Sürücü adaylarına trafiğe çıkabilmeleri için kurslar verilmesi ve iki sınavdan geçirilerek başarılı olmaları halinde sürücü belgesi verilmesinin kamusal amacı, yaşam hürriyetinin sekteye uğratılmaması, kişi ve toplum güvenliği ile maddi hasarların önüne geçmek esasına dayanmaktaydı. Bireyler ömürlerinin belli bir kısmında bu güvenceye sahip olabiliyorlar. Bu güvence için de bazı fedakarlıklar gerekiyor. Bu yüzden kurslara gidip bilgi ve donanım sahibi oluyor, sınava hazırlanıp geçer not alıyor, sonunda aldıkları belge ile trafikte sürücü yetkisine sahip olduklarını gösteriyorlar.

---

<sup>21</sup> *Bağımlılığın ve Şiddetin Doğasında Ortak ve İç İç Faktörler Vardır*, a.g.m.

Ömür boyu birliktelik için yola çıkan ve bunun tescili için nikah akdi yapan evlilik adaylarının ise böyle bir güvenceleri yoktur. Toplumda, eğitim sistemimizde şiddet ve şiddetin önemli unsuru bağımlılıklar konusunda yeterli bir bilgilendirme ve donanımın olmadığı muhakkaktır. Evlenme-boşanma ve aile içi şiddet vakalarının sonuçları da bu tespitleri doğruluyor.

O halde bu tespitlerden sonra çözüm üretmek gerekmektedir. TBMM üyelerine yapılan öneri bir çözüm önerisi olarak benimsenmiş fakat 2012’de yönetim değişikliğinden sonra Yeşilay’ın o dönem yönetimi kendinden önceki hiçbir projeye sahip çıkmadığı gibi bu proje teklifine de sahip çıkmamış, aksine unut/tur/muştur.

Bağımlılıklarla mücadelenin sadece devlet eliyle yürütülmesinin bir zafiyet olduğunu yukarıdan itibaren anlatılmaya çalışıldı. Sivil toplumun da bu mücadeleye katılması önemli bir etken olacaktır. Ancak sivil toplumun hizmetlerini bir kamu görevi olarak yerine getiren mahalli idareler de bu kamusal görevde yer almalı. Bu kabulden hareketle, İlçelerde ve beldelerde oluşturulacak *Zorunlu Sertifikalı Bağımlılık-Şiddet ve Aile kursları* ile beka sorunu olarak algıladığımız ve uğruna bir yılımızı adadığımız ailenin dağılmasının önlenmesine katkı sağlayabiliriz. Sağlık bakanlığı, Aile Bakanlığı (sürekli isim değişikliği nedeniyle böyle), Millî Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, başta Yeşilay olmak üzere bağımlılıklarla mücadele eden sivil toplum kuruluşlarının yetkilendirilmiş uzmanlarının görev alacağı, bilim adamlarının süresi ve içeriğini belirleyeceği bir kurs ve sonunda alınacak sertifika ile adayların nikah memurunun önüne gelmesi sağlanmalıdır. Başka proje önerileri de elbette olmalıdır.

## SONUÇ

Atasoy Müftüoğlu'nun şu sözleri kayda değerdir; “Direnerek; ilahi, insani değerleri, anlamları çoğaltabiliriz. Köleleşerek çoğaltabileceğimiz hiçbir şey yoktur. Köleleşmek bütün bilgeliklere, insanlık onuruna ve ahlakiliğe veda etmek demektir.” Yine Sezai Karakoç’un ifadesiyle, “Kötülükleri bitiremeyebiliriz, fakat iyilikleri çoğaltabiliriz”. Her türlü bağımlılıktan ve şiddetten uzak yaşamak, özgürleşmek için mücadele etmek, sadece bireylerin ve sivil toplum örgütlerinin görevi değildir. Bu sorumluluk akıl ve irade sahibi olarak yaratılmış olan bütün insanlığın, STK’ların, cemaatlerin ve devletlerin omuzlarındadır.

Burada makale boyunca ailenin sorumluluğundan bahsedilmedi. Bağımlılıklarla ve şiddetle mücadelede elbette ailenin de sorumluluğu vardır. Ancak makale boyunca birey ve toplumun sağlıklı geleceği için tedbirler alan, yasal düzenleme ve uygulamalarla bu görevi ifa edecek olan devlettir ve bu mücadeleden ve sonuçlardan birinci derecede sorumludur. Bireyleri 12 yıllık zorunlu eğitimden geçiren irade, üzerindeki bu sorumluluğu başka bir kurumun üzerine

yıkamaz, yıkmamalıdır. Bir şartla ki üzerine düşeni hakkı ile yaptığında ailenin sorumlulukları da söz konusu olabilir. Dikkat çekicidir ki aile pırıl pırıl çocuklarını okula gönderiyor, dönüşte çocuk bağımlı bir birey olarak eve dönüyor. Okul ve sokak devletin yönetimi ve gözetimindedir. Ailenin buralara müdahil olması söz konusu değildir.

### *İnsanlık Onuru*

Yine okuyucu fark edecektir ki makalenin üzerine bina edildiği bir başka husus, “insanlık onuru”dur ve “İnsanlık Onuru Farkındalıkla Başlar”.

İnsanlık Onuru, “Karşı çıkmadığımız şey aslında desteklediğimiz bir şeydir” sözü tam da bağımlılıklara ve şiddete karşı duruşumuzla ilgili olarak söylenmiştir, denilebilir. Bir başka ifadeyle, eğer mahallede yangın varsa ve biz bu yangını söndürmüyorsak, söndürme iradesini göstermiyorsak, bildik amiyane örneği ile aynada saçımızı tarıyorsak, o yangını körüklüyoruz demektir. Çünkü insan olma onuru, insan olma erdemi o yangını söndürmek için gayreti ve mücadelede birlik olmayı gerektirir. Unutmamak gerekir ki, insanlık onuru ertelemeyi de kabul etmez.

### *Felaketten Önce*

İnsanlık onurunun kapısı farkındalıktır. Farkında olmadan nasıl direneceğiz? Nasıl güveneceğiz? Nasıl mücadele edeceğiz? Önce farkına varacağız, tehlikeyi göreceğiz. Konu ne olursa olsun bir farkındalık gerekecektir. Farkındalık zaten duyarlı insanları ayırıştırır. Önce o kötülükten ayrışır, sonra o kötülüğün karşısına geçer ve sonra da o kötülükle mücadele eder. Sonra o alandaki insanları kazanmaya başlar. Sonra da o kötülüğe gidişi engeller, bir nevi koruyucu hekimlik yapar. “Felaketten Önce” der.

Bağımlılıklara, şiddete karşı mücadele bir insan hakları mücadelesidir.

İnsanlık Onuru Farkındalıkla başlar.

Ne zaman birileri insan hakları için yola çıkmışsa, bütün insanlık onlara borçlanır.

İnsana bundan daha büyük bir onur verilmemiştir.

İnsanlık onuru ertelemeyi kabul etmez.

Hemen şimdi, an bu andır.

Ailenin geleceği ancak böyle bir ideal ve uygun mücadele içinde sağlıklı olabilir. 2025 yılını Aile Yılı olarak ilan edenler ve aile birliğini önemseyenler de bu farkındalığa ve mücadeleye sahip ise geleceğimizden emin olabiliriz.

## KAYNAKÇA

BAĞDER, *BAĞIMLILIKLARLA MÜCADELEDE AİLE REHBERİ*

<https://www.muharrembalci.com/yayinlar/kitaplar/302.pdf>

Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu Raporu, 30.1.2014, *Madde ve Diğer Bağımlılıklar ile Mücadele Kapasitesinin ve Bu Bağlamda Türkiye Yeşilay Cemiyetinin Değerlendirilmesi*,  
<https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/alintilar/370.pdf>.

Muharrem BALCI – Gülden SÖNMEZ, *Örneklili Açıklamalı Karşılaştırmalı TEMEL BELGELERDE İNSAN HAKLARI*, Danışman Yayınları, İst. 2001. <https://www.muharrembalci.com/yayinlar/kitaplar/38.pdf>

Muharrem BALCI, *İSTANBUL SÖZLEŞMESİNDEN İNSANI VE AİLEYİ KORUMAK*, Pınar Yayınları, İst. 2020, 1. Baskı.

Muharrem BALCI, *Masumiyet Algısına Karşı Farkındalık/Bağımsızlık Manifestosu*.  
<https://www.muharrembalci.com/yayinlar/tebligler/167.pdf>

Muharrem BALCI, *Hak-Adalet-Özgürlük-Meşruiyet Temelinde Bağımlılıklarımız*,  
<https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerV/603.pdf>

Muharrem BALCI, *Bağımlılaştırma-İnsanlık Suçu İlişkisi*,  
<https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerV/608.pdf>

Oğuz POLAT, *Şiddet (Violence)*, <https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/alintilar/2005.pdf>

## İnternet Kaynakları

*Bağımlı Ebeveyn Çocuğun Tüm Yaşamını Etkiliyor*, <https://www.yesilay.org.tr/tr/makaleler/bagimli-ebeveyn-cocugun-tum-yasamini-etkiliyor>

*Bağımlılığın ve Şiddetin Doğasında Ortak ve İç İç Faktörler Vardır*,  
<https://www.yesilay.org.tr/tr/makaleler/bagimlilikin-ve-siddetin-dogasinda-ortak-ve-ic-ice-faktorler-vardir>

DSÖ, *tütün ile mücadelede Türkiye'yi örnek gösterdi*. <https://www.saglik.gov.tr/TR,2774/dso-tutun-ile-mucadelede-turkiyeyi-ornek-gosterdi.html>

*Dünya Sağlık Örgütü'nden Erdoğan'a 'sigara' ödülü*, <https://www.patronlardunyasi.com/dunya-saglik-orgutunden-erdogana-sigara-odulu>

*Türkiye Yeşilay Cemiyeti Anayasa Değişikliği Teklifi*, 11 Ocak 2012.  
<https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/alintilar/1061.pdf>

*'Uyuşturucu bağımlılarının bebekleri sorunlu doğuyor'*  
[https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/01/150101\\_uyusturucu\\_bagimlisi\\_bebek](https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/01/150101_uyusturucu_bagimlisi_bebek)